

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛИКТИКАСИ ХИЗМАТЛАРИ ТОМОНИДАН АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИ

Аманов Аброржон Абдуллаевич

Ўзбекистон Республикаси Ички ишлар вазирлиги

Малака ошириш институти профессори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14513877>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10- Dekabr 2024 yil

Ma'qullandi: 15- Dekabr 2024 yil

Nashr qilindi: 18- Dekabr 2024 yil

KEYWORDS

ички ишлар органлари,
ҳуқуқбузарликлар
профиликтикаси
хизматлари,
ҳуқуқбузарликлар,
ҳуқуқбузарликларнинг
виктимологик
профилактикаси, чора-
тадбирлар.

ABSTRACT

Мақолада ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профиликтикаси хизматлари томонидан амалга ошириладиган ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси фаолияти хусусида фикр юритилиб, мазкур фаолиятни янада самарали ташкил этишга оид таклиф ҳамда тавсиялар билдирилган.

Мамлакатимизда инсон ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлашда, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтиришда ҳамда қонунийликни мустаҳкамлашда, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини амалга оширишда, ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган, шу жумладан илгари судланган ва озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштиришда, жисмоний ва юридик шахсларнинг ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга айланиши хавфини камайтиришда, яъни, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишда ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг ўзига хос ўрни бор.

Жумладан, Ўзбекистон Республикасининг «Ҳуқуқбузарликлар профилак-тикаси тўғрисида» ги қонунида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар тизими, уларнинг ваколатлари баён этилган бўлиб, ушбу фаолиятни амалга оширувчи органлардан бири бу - Ўзбекистон Республикаси ички ишлар органларидир. Ички ишлар органлари тизимида эса, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини асосий ва кенг доирада амалга оширувчи таркибий тузилма Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати бўлиб, улар ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси бўлинмалари фаолиятини мувофиқлаштириб боради.

Айтиш мумкинки, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизимидир.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг асосий вазифалари эса, шахснинг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини таъминлаш, жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш, қонунийликни мустаҳкамлаш, шунингдек коррупцияга нисбатан муросасиз муносабатни шакллантириш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, ўрганиш, бартараф этиш чора-тадбирларини кўриш, ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларни, ҳуқуқбузарликлар содир этишга мойил бўлган, ҳуқуқбузарлик содир этган, шу жумладан илгари судланган ва озодликдан маҳрум этиш жойларидан озод қилинган шахсларни ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш, жисмоний шахсларнинг ҳуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтириш, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи органлар ҳамда муассасалар фаолиятининг ўзаро ҳамкорлигини таъминлаш ва уларнинг фаолиятини мувофиқлаштиришдан иборатдир.

Жумладан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг афзалликлари:

биринчидан, салбий ҳодисаларнинг илдизи ва манбалари, сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда бартараф этишга қаратилгани;

иккинчидан, қонун билан қўриқланадиган ижтимоий муносабатларга катта зарар етказиши мумкин бўлган воқеа-ҳодисалар занжирига дастлабки таъсирни кўрсатиши; учинчидан, криминоген омилларга улар эндигина пайдо бўлаётган ва ҳали мустаҳкам илдиз отмаган вақтда, камроқ куч ва харажат сарф этган ҳолда таъсир қилиш, бартараф этиш ва кучсизлантириш имконига эгалиги;

тўртинчидан, ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш тизимида бошқа йўналишларга нисбатан инсонпарварлиги;

бешинчидан, иқтисодий, сиёсий, маданий, маънавий, ҳуқуқий ва бошқа чора-тадбирларни комплекс қўллаш имконига эгалиги;

олтинчидан, ошкоралик, кенг жамоатчиликнинг иштироки, омманинг фикрига таяниш принципларига асосланган ҳолда амалга оширилишида намоён бўлади .

Қайд этиш лозимки, бугунги кунда ҳуқуқ-тартиботни таъминлаш борган сари профилактик хусусият касб этиб бораётгани , ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг жамиятдаги ўрни ва аҳамияти янада ошишига сабаб бўлмоқда десак, муболаға бўлмайди. Мазкур фаолиятни амалга оширишда эса, Ички ишлар вазирлиги Жамоат хавфсизлиги департаменти Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизмати муҳим ўрин тутуди ва уларнинг ҳуқуқбузарликлар профиликтикаси фаолиятида ҳуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси алоҳида аҳамиятга эга.

Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ги қонуни қабул қилингунга қадар юридик адабиётларда учраган «хуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикаси» тушунчаси мазкур қонун билан хуқуқни қўллаш амалиётига жорий этилди. Ушбу қонунга биноан, хуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи орган ёки муассасанинг муайян шахсининг хуқуқбузарликдан жабрланувчига айланиши хавфини камайтиришга қаратилган профилактика чора-тадбирларини қўллашга доир фаолияти хуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасидир.

Хуқуқбузарликлар виктимологик профилактикасининг мақсади ижтимоий муносабатлар субъектларининг хуқуқбузарликлардан жабрланиши билан боғлиқ ижтимоий-хуқуқий муносабатларни комплекс тарзда ўрганган ҳолда уларнинг жабрланиш эҳтимолини максимал даражада камайтиришга йўналтирилади, яъни бу борада виктимоген омилларни аниқлаш, бартараф этиш, зарарсизлантириш ва уларнинг таъсирини камайтиришга ҳамда виктимлик даражаси юқори бўлган шахсларни аниқлаш, улардаги виктимлик даражасини пасайтириш ва уларнинг хуқуқбузарликлардан жабрланиш хавфини камайтиришга қаратилган комплекс ҳимоя-тарбия чора-тадбирларини амалга оширишдир. Бошқача айтганда, виктимологик профилактика хуқуқбузарликдан жабрланишга мойил бўлган шахсларга ҳамда улардаги бундай мойилликни шакллантирувчи омилларни бартараф этишга қаратилади.

Таъкидлаш лозимки, виктимликнинг, келиб чиқилишининг объектив ва субъектив омиллари мавжуд бўлиб, объектив омилларга маънавий ва жисмоний жиҳатдан ожизлар, аёллар, қариялар, ёш болалар, ногиронлар, пассив характерга эга бўлганлар (қўрқоқлар, журъатсизлар), субъектив омилларга: ишонувчилар, беэтиборлар, мақтанчоқлар (бойлигини, яъни моддий мулкларини кўз-кўз қилувчилар ва бошқа), уришқоқларни қайд этишимиз мумкин.

Айтиш мумкинки, виктимологик профилактиканинг ўзи ҳам умумий, махсус ва яқка тартибда амалга оширилиши мумкин. Бошқача айтганда, Ўзбекистон Республикаси «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида» ги қонунда виктимологик профилактиканинг турлари, шакллари ва усуллари ҳақида алоҳида ёндашув мавжуд бўлмаса-да, аммо бу борада назарий қоидалар ишлаб чиқилган. Айнан шу қоидалар ва тартиблар асосида хуқуқбузарликларнинг виктимологик профилактикасини қуйидаги турларга бўлиб ўрганиш мумкин:

биринчи, умумий тартибдаги виктимологик профилактика;
иккинчи, яқка тартибдаги виктимологик профилактика;
учинчи, махсус тартибдаги виктимологик профилактика;
тўртинчи, амалий кўринишга эга виктимологик профилактика.

Ушбу қайд этилган профилактик чора-тадбирларнинг ҳар бири ўзига хос хусусиятга эга бўлиб, амалга оширувчи субъектлардан масъулият билан ёндошишни талаб этади. Яъни, бунда ҳар бир профилактик чора-тадбирни амалга ошириш учун тайёргарлик кўриш, бевосита амалга ошириш, натижаларини таҳлил қилиш, мавжуд муаммо ва камчиликларни бартараф этиш каби босқичларни кетма-кетликда босиб ўтилиши мақсадга мувофиқдир.

Қайд этиш керакки, ҳуқуқбузарликларнинг вктимологик профилактикасининг турлари, усуллари ва шакллари мазкур фаолиятнинг мазмунини ташкил этади. Бу борадаги билимлар ҳуқуқбузарликларнинг вктимологик профилактикасини самарали ташкил этилиши ва амалга оширилишини кафолатлайди. Шунингдек, фуқароларда ҳуқуқий онг ва маданиятни шакллантириш вктимологик профилактиканинг асосий йўналишларидан бирини ташкил этади.

Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари ҳуқуқбузарликларнинг вкtimo-логик профилактикасини амалга ошириш жараёнида ўзлари хизмат олиб бораётган ҳудудда ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга нисбатан шахснинг индивидуал ва ижтимоий-психологик хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда профилактика тадбирларини ўтказиши, аҳолига, шу жумладан ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга шахслар ўртасидаги низоларни ҳал этиш усулларини ўргатиши, ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларни аниқлаши ва ҳимоя қилиш бўйича чора-тадбирларни кўриши, ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга ёрдам кўрсатувчи ихтисослаштирилган муассасаларни ташкил этиши, ҳуқуқбузарликдан жабрланувчиларнинг жисмоний ва психологик хавфсизлигини таъминлашга қаратилган махсус комплекс чора-тадбирларни ишлаб чиқиши ва амалга ошириши лозим.

Шунингдек, ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари ҳуқуқбузарликларнинг вктимологик профилактикасини амалга ошириш жараёнида ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларга уларни қонунда назарда тутилган ўзини ўзи мудофаа қилиш усуллари ва воситалари тўғрисида хабардор қилиши, ғайриижтимоий ҳулқ-атвор нисбатан тез-тез кузатиладиган ёки ҳуқуқбузарликлар тез-тез содир бўлиб турадиган жойларни (ҳудудларни) мунтазам равишда назорат қилиши, ҳужум қилинган тақдирда зарурий мудофаа ва охириги зарурат ҳақидаги маълумотларни кенг тарқатиш йўли билан аҳолига ҳуқуқий тарбия ва таълим бериши, ғайриижтимоий ҳулқ-атвор, тайёрланаётган, содир этилаётган ёки содир этилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида ахборот олиш мақсадида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи органлар ёки муассасалар ҳузурида ишонч, тезкор алоқа телефонларини, қутқарув хизматларини ташкил этиши, профилактика дастурлари ва тадбирлари лойиҳаларининг оммавий муҳокамаларини ташкил этиши, уларни амалга ошириш жараёнида муаммолар ва камчиликларни аниқлаш ҳамда бартараф этиш мақсадида жаҳон Интернет ахборот тармоғида веб-сайтлар, блоглар, чатлар ташкил қилиши ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг замонавий усуллари тўғрисида электрон адабиётларни тарқатиши каби чора-тадбирларни амалга оширишлари ўзининг ижобий натижасини беради.

Хулоса сифатида айтишимиз мумкинки, ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари томонидан ҳуқуқбузарликларнинг вктимологик профилактикасини амалга ошириш жараёнида шахсларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш ҳамда ҳуқуқбузарликлар учун жавобгарликнинг муқаррарлигини англантиш орқали ҳуқуқбузарликлар содир этилишининг олдини олиш, кенг жамоатчиликка ҳуқуқбузарлик ва уни содир этган шахсларнинг ижтимоий хавфи, ҳуқуқбузарлик содир этиш усул ва воситалари ҳақидаги маълумотларни етказиб, ўзини – ўзи ҳимоя қилишларига эришиш ҳамда ҳуқуқбузарликдан жабрланган

шахсларни ижтимоий мослаштириш ва ижтимоий реабилитация қилиш билан бирга, ғайриижтимоий хулқ-атворга эга, ҳуқуқбузарлик содир этишга мойил ва ҳуқуқбузарлик содир этган шахсларни ахлоқан тузатиш, ҳуқуқбузарликдан жабрланиш эҳтимоли юқори бўлган шахсларнинг шахсий ва мулкӣ хавфсизлигини таъминлаш бўйича чора-тадбирларни амалга оширишлари мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилаган адбиётлар:

1. Аманов А. Ички ишлар органлари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг ҳуқуқбузарликларни олдини олишда фуқаролик жамияти институтлари билан ҳамкорлиги: миллий ва хорижий тажриба //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 10. – С. 85-93.
2. Аманов А.А. Янги Ўзбекистон ислоҳотлари даврида ички ишлар вазирлиги жамоат хавфсизлиги департаменти ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматлари фаолияти ҳуқуқий асосларининг такомиллаштирилиши //Eurasian Journal of Academic Research. – 2024. – Т. 4. – №. 11-2. – С. 22-29.
3. Аманов А.А. Ички ишлар вазирлиги жамоат хавфсизлиги департаменти ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти //Eurasian Journal of Academic Research. – 2024. – Т. 4. – №. 11-2. – С. 41-47.
4. Аманов А.А. Ички ишлар вазирлиги жамоат хавфсизлиги департаменти ҳуқуқбузарликлар профилактикаси хизматларининг жамоат тартибини сақлаш ва жамоат хавфсизлигини таъминлаш фаолияти //Eurasian Journal of Academic Research. – 2024. – Т. 4. – №. 11-2. – С. 41-47.
5. Аманов А., Куйлиев И. Профилактика хулиганства //Современные подходы и новые исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 15. – С. 151-154.

INNOVATIVE
ACADEMY